

Janák, Jan

K předhistorii vzniku mladočeského směru v táboru moravské buržoazie

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1962, vol. 11, iss. C9, pp. [109]-128

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101879>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAN JANÁK

K PŘEDHISTORII VZNIKU MLADOČESKÉHO SMĚRU V TÁBORU MORAVSKÉ BURŽOAZIE

Je obecně známou skutečností, že oproti Čechám se tábor české buržoazie na Moravě vyznačoval mnohem větší názorovou jednotou a že k rozkolu federalistické strany na skupinu konzervativní a liberálnější zde došlo až v mnohem pozdější době než v Čechách. Zatímco v Čechách dochází k náznakům rozporů již od počátku oživení politického života v 60. letech a rozpor se výrazně projevil v průběhu polského povstání roku 1863 a v následujícím roce byly z kruhů kolem knížete Rudolfa Thurn-Taxisse dokonce činěny pokusy o založení samostatné liberální strany, je za současného stavu historického bádání uznáván jako počátek zjevného vykrytalizování mladočeského směru v řadách moravské buržoazie až rok 1872. Důvody této skutečnosti, spočívající především v celkovém hospodářském zaostávání Moravy a z něho vyplývající slabosti moravské buržoazie české národnosti, jsou také známy. Poslední syntetická práce o československých dějinách — Přehled československých dějin — v němž partie týkající se 60. let zpracoval J. Purš, se předchozím vnitřním vývojem v táboru moravské buržoazie podrobněji nezaobírá a ani nemůže zaobírat a omezuje se na konstatování, že mladočeský směr se zde vyvíjel opožděně a měl mnohem méně přívrženců než v Čechách.¹ J. Kolejka, který klade první vystoupení moravského mladočeského směru k roku 1872, sice cituje některé prameny, svědčící o tom, že náznaky rozkolu existovaly již v dřívějších letech, blíže se však touto problematikou ani on nezabývá.²

Přesto se však jedná o otázku velmi důležitou, která si zaslouží zvláštní pozornosti zejména na Moravě, vzhledem ke známému konzervatismu vedoucích představitelů moravské buržoazie a moravskému klerikalismu. Při jejím zpracování však narážíme na značné obtíže pro nedostatek pramenů, plynoucí zejména z toho, že opoziční směr pro svou slabost nevystupoval příliš na veřejnost a celý boj se odehrával více méně v skrytu. K vnitřnímu vývoji federalistické strany se proto setkáváme s naprostým nedostatkem pramenů.

Pokud se týká archivních pramenů úředního rázu, můžeme si jejich nedostatek vysvětlit skutečností, že úřady pohlížely v této době na federalistickou stranu jako na jediný celek a blíž se jim do rozporů uvnitř strany nepodařilo proniknout. Na naprostý nedostatek memoárové literatury pro politické dějiny Moravy ve druhé polovině 19. století si stěžoval již v roce 1915 J. Chylík. Od této doby se situace podstatně nezlepšila. Paměti a deníky z této doby, pokud ovšem vůbec existují, nacházejí se z valné části v soukromém držení a jsou proto pro badatele většinou nepřístupné.³ Stejně tak existuje jenom velmi málo korespondence, ať již vydané či nevydané, a také tato má většinou význam až pro pozdější dobu,

popřípadě se zabývá hlavně otázkami kulturními a literárními a méně si všímá otázek politických. Za tohoto stavu bychom očekávali, že významným pramenem k naší otázce bude denní tisk z nepřátelského tábora německé liberální buržoazie. Avšak tento tisk o rozporech v řadách české buržoazie záměrně zcela mlčí. Tento postoj byl ovlivněn zejména dvěma okolnostmi. Německá liberální buržoazie musila zajisté pozorovat se sympatiemi, že jednota federalistické strany se počíná tříštit. Na druhé straně však jedním z hlavních agitačních hesel této buržoazie bylo obviňování české národní strany z ultramontanismu, konzervativnosti a ze zastávání zájmů feudální šlechty. Němečtí liberálové proto neholdali veřejně přiznat, že se v české národní straně na Moravě počíná vytvářet směr, který se přiklání k liberálnímu stanovisku. Nejdůležitějším pramenem při studiu vzniku dvou proudů v moravské národní straně pro nás proto zůstává český tisk, a to ať již tisk vycházející na Moravě, nebo orgány obou soupeřících směrů v Čechách. Přitom však i na stránkách tohoto tisku nalézáme ve většině případů pouze opatrné zmínky, v nichž se o rozkladu mluví jenom v náznacích, které nám nedovolí učinit si přesnější obraz o politických názorech moravského mladočeského hnutí, popřípadě o jeho odchylkách od stanoviska mladočechů v Čechách, které samo ostatně v této době nebylo ještě zcela vyhraněno a formulováno. Je to celkem pochopitelné, neboť v této době ještě ani v Čechách nevyšťupovali mladočeši zásadním způsobem proti oficiálnímu vedení národní strany a na Moravě bylo proto nutné volit ještě opatrnější taktiku.

Hlavní rozpor, který v této době na Moravě existoval, byl rozkol mezi českou buržoazií a konzervativní šlechtou na jedné a německou liberální buržoazií, ústavověrnou šlechtou a Schmerlingovou centralistickou vládou na druhé straně. Program české buržoazie, v jejímž čele stáli tak jako v Čechách liberálové z roku 1848, jako Pražák, J. Helcelet a ostatní, měl výrazně konzervativní charakter. V prohlášení, uveřejněném 11. března 1863 v prvním čísle orgánu moravské buržoazie Moravské orlici, proklamovala česká buržoazie na Moravě, že si přeje mocné a silné Rakousko, které má být vybudováno na základě federace. Žádala dále co největší rozšíření samosprávy a rovnoprávnosti národů. Postavila se jasně na stanovisko historického práva a po výtce, určené šlechtě, že tato nikde tak málo nedbala o zemi jako šlechta moravská, žádala přesto pro tuto šlechtu takové mocné postavení, jako má šlechta anglická, a to z toho důvodu, že význam měšťanského stavu velice poklesl a nejdříve je zapotřebí, aby měšťanstvo opět oživilo a upevnilo se. Tyto požadavky byly kladeny proto, aby společenský život ještě více neklesl a nevyvinul se „nepřirozený socialismus“. Stejně jako v dřívějších, tak i v tomto programovém prohlášení se zřetelně projevuje konzervatismus moravské buržoazie, která hledá svého spojence v konzervativní šlechtě, aby toto spojenectví vzápětí proměnila v úplné podrobení moravské buržoazie zájmům této šlechty a církevní hierarchie ve všech zásadních otázkách. Na Moravě ovšem nebylo počátkem 60. let nikoho, kdo by proti tomuto programu vystupoval, ba nevyškly se ani rozdílné názory na otázku taktiky národní strany. Jinak však v této době vypadala situace v Čechách. Zrekapitulujeme si stručně vývoj tamějšího mladočeského směru. V Čechách se projevila hned na počátku obnovení veřejné politické činnosti opozice proti oficiálnímu vedení národní strany, v jejímž čele stáli Sladkovský, bratři Grégořové, Thurn-Taxis aj. Rozpory obou směrů se projevily již na zemském sněmu v roce 1861 při jednání o provedení voleb do říšské rady a další neshody následovaly při řešení otázky prozatímního českého divadla. Tyto zásady nechávaly Moravu celkem klidnou,

teprve v roce 1863, když se vyhrotily rozpory obou směrů za polského povstání, vzbudila otázka Polska živý zájem i v moravské společnosti.

Rozkolu v Čechách si počala moravská buržoazie všimnout již počátkem roku 1863, kdy se v orgánu národní strany Moravské orlice počalo objevovat množství článků na téma nutnosti jednoty. Podobně jako v Čechách se přitom projevovaly dvě tendence. Jednak byla stále zdůrazňována nutnost jednoty a svornosti pod vedením osvědčených vůdců Palackého, Riegra a Pražáka. Národ československý je a má být jednou stranou a prvním jeho úkolem je dosažení národních práv v životě veřejném a politickém. Většina článků byla současně zaměřena proti „mladým“, kteří ač bez zásluh dovolují si posuzovat skutky starších vůdců a zlehčovat je. Takových „vlastenců“ je nutno se varovat a nabádat je, aby nastoupili cestu svornosti a shody a napomínat je k úctě před staršími bojovníky. Každý, kdo by chtěl tvořit novou stranu, je zrádce, rozdvouje národ a prohřeší se na lidu.⁴ Na druhé straně však bylo současně popíráno, že v české národní straně došlo k zásadnímu rozkolu,⁵ přičemž bylo zejména argumentováno výroky představitelů mladočeského křídla, kteří v této době z taktických důvodů existenci rozkolu nepřiznávali.

Mladočeši však nebyli moravskou národní stranou zásadně odmítáni. V poměru k jejich křídlu se projevovala jakási lhostejnost, vyplývající z toho, že spor byl veden ve „vzdálených“ Čechách a nedotýkal se bezprostředně Moravy. Kromě uvedených výpadů Moravské orlice, která však útočila spíše obecně proti rozkolu, nebylo proti mladočechům na Moravě v této době nějak důrazněji vystupováno. Důvody tohoto postupu vyplývají z dopisu J. Helceleta J. Hanušovi, v němž Helcelet sice reprodukuje mínění tehdejšího redaktora Moravské orlice Františka Umana, jehož závěry však byly mezi vůdci moravské národní strany zřejmě obecně přijímány. Otázka rozkolu byla považována za věc, týkající se výlučně Čech a za otázku jenom dočasnou, která dojitří, dokvasí a utiší se tím dříve, čím více se spor lokalizuje na samotnou Prahu. V těchto, podle mínění moravských představitelů české buržoazie, vnitřních českých rozmíškách, si měla Morava uložit co nejpřísnější neutralitu,⁶ přitom však bylo moravskými politiky působeno na obě strany, aby uvážily zhoubnost rozkolu.⁷ Tato politika vůči mladočechům byla skutečně také na Moravě v této době v hrubých rysech dodržována. Koncem roku 1863, když byl v doplňovacích volbách do českého zemského sněmu postaven proti Náprstkovi jako mladočeský kandidát Josef Barák, postavila se moravská buržoazie jednoznačně proti Bolestavanu,⁸ avšak ani tentokrát, ani kdy jindy v průběhu 60. a na počátku 70. let, nedošlo ještě na Moravě k tak hysterickým útokům proti mladočechům jako v roce 1874 a později, kdy podle mínění většiny mladočeši hrubě porušili jednotnou politiku federalistů vstupem jejich poslanců do českého zemského sněmu. Jak již postřehl Z. Nejedlý, přispělo k dřívějšímu blahovlnnému pohlízení na činnost mladočechů zejména moravské úsilí o aktivní politiku, v němž se Moravané s mladočechy shodovali.⁹

Bylo již řečeno, že na Moravě vzbudila živý zájem otázka Polska a ve spojitosti s nazíráním na tuto otázku se i zde poprvé projevil náznak dvou směrů v českém táboře. Moravská orlice si v polské otázce uložila značnou rezervu a přestože zatracovala násilné skutky Rusů, kterých se dopustili vůči Polákům, žádala upravení poměrů mezi oběma národnostmi mírnou cestou, litujíc, že došlo ke krvavému boji, kterým se přenáší zarytá zášť Poláků proti ruské vládě zároveň i na ruský národ a naopak v ruském národě se opět více zakoření sta-

rodávné předsudky proti polskému národu.¹⁰ Současně však také vyslovovala svůj souhlas se stanoviskem Palackého k polské otázce.¹¹ Jinak však je třeba konstatovat, že na stránkách Moravské orlice se nepsalo otevřeně proti Polákům, a to zejména zásluhou hlavních spolupracovníků její redakce, kterými byli po odchodu Umanově František J. Kubiček a Michal B. Kříž. Zejména Kubiček byl polonofil¹² a oba dva byli po smrti Umanově, který zemřel již v dubnu 1864, vedoucími představiteli pokrokového křídla moravské národní strany. Útoky proti Polákům bylo proto nutno uveřejňovat ve staročeském Národu, jak to dokazují dopisy, uveřejňované v těchto novinách a zasílané sem z Brna. Dva z nich, ve kterých dopisovatel projevil stanovisko, že není škoda, stanou-li se z Poláků Rusové, neboť stále ještě zůstanou Slované a v nichž autor obviňoval Poláky z toho, že neuznávají Rusíny za národ, jenž má právo na samostatný rozvoj, se staly zvláště předmětem útoků, a to zejména Národních listů, v nichž vystoupil J. Sztejnike,¹³ a brněnského satirického časopisu Vosy. Můžeme říci, že kolem této Vosy, jejíž první číslo vyšlo 15. února 1864 a jejíž význam již částečně zhodnotil literární historik M. Hýsek,¹⁴ se soustředila celá brněnská pokroková žurnalistika, která se orientovala na mladočechy. Redaktorem Vosy byl Michal B. Kříž, vydavatelem Vilém Foustka, později František V. Průdek a jedním z hlavních přispěvatelů se stal od počátku František J. Kubiček. Na stránkách Vosy bylo bojováno satirou proti netečnosti a nečinnosti vůdců národní strany a zejména bylo útočeno proti moravskému klerikalismu. Časté výpady byly podnikány na říšského poslance pátera Jana Bílého, Vosa poukazovala na bohatství církve, papeže a olomouckého arcibiskupa a srovnávala je s chudobou Kristovou. V polské otázce bylo na stránkách Vosy bojováno proti útokům staročechů na Poláky, z nichž prý oprátko, olovem a nečem a ohněm ani Jezbera nenadělá Rusů, neboť kdo pro svobodu dovede vše obětovat jako Poláci, což by teprve obětoval pro národnost.¹⁵

Podívejme se nyní blíže na onu skupinu žurnalistů kolem Vosy, neboť všichni jmenovaní (s výjimkou Kubička, který zemřel již v roce 1865) byli počátkem roku 1867 Mezníkem označeni za mladočechy.¹⁶ Kromě nich se dostalo tohoto označení ještě poslanci zemského sněmu Janu Izákovi, který však s touto skupinou blíže nesouvisel.

Nejstarším z nich byl František V. Průdek, který měl za sebou již radikální minulost, když se činně účastnil událostí revolučního roku 1848 a po tomto roce náležel k liberálnímu křídlu Moravské národní jednoty, jehož činnost způsobila odchod moravského kléru z tohoto spolku a tím i jeho pád. Z této doby je znám zejména svou ostrou kritikou moravského kléru a Dědictví cyrilo-metodějského, kterému vytýkal, že vydává samé životopisy svatých, ačkoli lid potřebuje poučení vůbec.¹⁷ Od počátku obnovení politického života se účastnil národního hnutí a působil v národních spolecích, zejména v brněnském čtenářském spolku. Policejní zprávy jej označují za hlavního zakladatele Besedy brněnské a jako jednoho z nejhörlivějších agitátorů pro národní zájmy mezi venkovským obyvatelstvem Moravy, k čemuž využíval zejména svých obchodních cest.¹⁸ V roce 1863 byl spolu s ostatními „mladými“ hlavním organizátorem brněnských cyrilo-metodějských oslav, což bylo pro Pražáka (kromě obav, aby si nezádal v očích vlády) jedním z důvodů, proč tyto slavnosti ignoroval. Vyplývá to alespoň z jeho dopisu Riegrovi, podle něhož neočekával důstojné vypravení oslav, poněvadž je organizovali mladí lidé.¹⁹

Hlavou vznikající mladočeské opozice však zřejmě Průdek nebyl. Vedoucího

činitele této skupiny musíme hledat v mladém suplentovi brněnského gymnasia Vilému Foustkovi, který přišel do Brna v říjnu 1859 z Čech. Fouska brzy opustil školskou službu a zřídil si v Brně knihtiskárnu.²⁰ Fouska, který náležel k mladší generaci, byl vrstevníkem Křížovým a Kubičkovým. Narozen 1. ledna 1836 počal ihned na začátku 60. let pracovat veřejně v brněnských národních spolcích. Byl jednatelem Besedy brněnské, později brněnského Sokola aj. Jím v roce 1862 zřízená knihtiskárna byla první českou knihtiskárnou v Brně a byla v ní tištěna Moravská orlice, Vosa, Foustkou vydávaný pokus o literární časopis Zábavné večery a vyšla zde celá řada českých knih.

Dalším z této skupiny byl redaktor Michal B. Kříž, původně také suplent, působící v Olomouci. Od roku 1862 převzal od Václava Žirovnického redakci Hvězdy, kterou následujícího roku přenesl do Brna a v témže roce, když František Uman musil pro smrtelnou chorobu zanechat redigování Moravské orlice a vedení listu po něm převzal Jindřich Dvořák, vstoupil do redakce tohoto orgánu moravské federalistické strany.

Hlavním spolupracovníkem redakce Moravské orlice byl od července 1863 konečně František J. Kubiček,²¹ dřívější redaktor olomouckého Moravana, který se však rozešel s jeho vydavatelem Slavíkem a přešel do Brna. Zvláště Kubiček byl velmi obratný žurnalista, nadějný básník a spisovatel, důvěrný přítel o něco mladšího Vratislava Kazimíra Šembery, pro něhož byla předčasná Kubičkova smrt velikým otřesem.²² Kubiček spolu s Křížem a dalším spolupracovníkem redakce a pozdějším redaktorem Moravské orlice Jindřichem Dvořákem se pokoušeli udávat tomuto listu v prvé polovině 60. let relativně pokrokový ráz. Musili přitom zápasit nejenom s úřední cenzurou, ale zejména se zbabělostí moravských vůdců, jejichž profil vychází najevo z charakteristiky, podané v této době Kubičkem: „Že jsme jim — vlastně jejich kauci — a sobě zavinili dva procesy nové, velmi je to odstrašuje a už by raději vším udeřili, kdyby je nebylo hanba.“²³ Kubiček byl totiž prvním moravským žurnalistou, který byl počátkem 60. let odsouzen pro tiskové delikty a za ním v krátkých intervalech následovali Kříž a Fouska, přičemž majitelům Moravské orlice nejvíce vadilo to, že byli hmotně postihováni tím, že soudními výroky byla vždy sražena jako pokuta část kauce, složené na vydávání novin. V lednu 1864 Kubiček trpce žaloval na těžkopádnost a nečinnost vůdců a na jejich nezřízený odpor proti všemu podnikání „mladší generace“.²⁴

Poněkud více jsme v této době informováni o činnosti poslance zemského sněmu Bedřicha Rozehnal, který měl velmi blízko k mladočechům, který však vinou svého ne dosti pevného charakteru skončil špatně, ačkoli mu byla předvídána skvělá budoucnost a byla i doba, kdy mohl získat vůdčí postavení v moravské politice. Bedřich Rozehnal působil v Prostějově a po Kubičkově odchodu z Olomouce převzal redigování Moravana a počal vydávat satirický časopis Ječmínek, který však svou úrovní stál nízko pod Vosou. Rozehnal měl zřejmě na mysli Moravan, když ještě za redigování Kubičkova v článku o jednotě klubu českých poslanců na moravském zemském sněmu psal, že celý klub jde bez výhrad s pravici, kromě jediného poslance, o kterém se vyprávělo, že jde s pravici, všiml si velení Pražákova pouze potud, pokud mu v tom jeho osobní náhled o svobodomyšlnosti nezabraňoval.²⁵ Proto je naprostým nesmyslem, když B. Eliáš hodnotí Rozehnal jako představitele kulturního a politického zpátečnictví.²⁶ Vychází přitom zřejmě z všeobecně známého zuřivého nepřátelství mezi Kubičkem a Rozehnalem — Kubiček napsal dokonce mohutný nedokončený

satirický epos Rozesmaliáda, který byl věnován vylíčení životních osudů Rozehnalova, ve svých dopisech mluví o Rozehnalovi jako o darebákovi atd.²⁷ Celé toto nepřátelství však bylo po výtce osobní, zatímco v politických názorech stáli oba dva na velmi blízkém stanovisku. Rozehnalovy názory je možno velmi dobře poznat zejména z dopisu, který poslal v lednu 1864 známému českému politiku Karlu Adámkovi. Rozehnal v něm píše o tom, že na Moravě není možno veřejně vystupovat proti Palackému a Riegrovi, neboť v tom brání ta okolnost, že „Palacký je Moravan a obecnost uvykle při vyslovení jeho a jeho zetě p. Riegra jména čepice smekati a slávu volati“. Není prý toho však ani třeba, nýbrž držme se ve svých člancích takticky demokracie a politiky, kterou zastávají Hlas a Národní listy. Rozehnal zastával také mladočeské stanovisko v polské otázce a aby pro ně získal moravskou veřejnost, hodlal k tomu využít katolického kléru. Mělo být zdůrazňováno, že Polsko je bojovníkem pro katolicismus a sám papež je podporuje a kdo prý podporuje nynější vraždění Muravjevovo, ten podporuje i věšení katolíků. Rozehnalem vydávané časopisy Moravan a Ječmínek měly proto provádět politiku liberální a demokratickou, ale slovanskou, aby prý nedošlo k roztržce mezi Čechami a Moravou, která by jistě následovala, kdyby Čechové stáli na stanovisku demokratické politiky, kdežto Moravané, zpracovávaní statkářským listem Moravskou orlicí a pražským Národem na stanovisku reakčním a carským.²⁸

Tento Rozehnalův dopis je do té doby nejotevřenějším prohlášením pro mladočeské myšlenky, vzešlým z Moravy. Rozehnal také podle něho vyjednával v Praze a v redakcích mladočeských novin získal příslib, že jeho stanovisko bude podporováno. Hněvem nechává se Rozehnal ve svém dopisu unést k výrokům o velkostatkářské Moravské orlici, v čemž však nemá pravdu, neboť Moravská orlice stála v této době, jak jsme viděli, na stanovisku relativně pokrokovém a teprve později v ní získaly převahu reakční živly. Postava Bedřicha Rozehnalova, který byl v roce 1865 pro podvod zbaven mandátu a stáhl se do ústraní, by si rozhodně zasloužovala podrobnějšího zpracování. My se však musíme pouze omezit na konstatování, že brněnská skupina mladočechů na Rozehnalova nenavazovala, nýbrž náležela k jeho odpůrcům a jeho jednání odsuzovala, jak je zřejmé zejména ze stránek Vosy.

Podívejme se nyní blíže na počátky působení brněnských mladých, a to zejména na Viléma Foustku, k jehož činnosti se nám dochovalo poměrně nejvíce pramenů, i když do značné míry nespolehlivých a protichůdných. Foustka náležel v první polovině 60. let k nejaktivnějším činitelům brněnského spolkového života. Jak důležité místo zastával v brněnském národním životě je vidět z toho, že byl tiskařem Moravské orlice a vydavatelem Vosy, Zábavných večerů a Svobodné obce. V roce 1863 byl jako tiskař Moravské orlice odsouzen pro dva závažné články na čtyři měsíce do vězení. Po odvolání byl osvobozen, po dalším odvolání státního zástupce však musil být případ znovu projednáván a Foustka byl odsouzen na tři měsíce do vězení a ke ztrátě sto dvaceti zlatých z kauce Moravské orlice. Někdy počátkem roku 1864 došlo zřejmě k prvním útokům z řad konzervativního křídla moravské národní strany proti Foustkovi. O jeho názorech, které se znelíbily vedení této strany, však z této doby nevíme nic bližšího. V únoru 1864 byl uveřejněn v pražském mladočeském Hlasu dopis z Brna, v němž se mluvilo o tom, že u jistého brněnského tiskaře vychází český humoristicko-satirický časopis a v jeho tiskárně dává také tisknout část svých knih Dědictví cyrilometodějské. Před nedávnem prý bylo tiskaři řečeno, bu-

de-li onen list pokračovat v dosavadním směru a bude-li v jeho tiskárně i nadále tištěn, že mu Dědictví odebere veškerou práci.²⁹

Dopis se týkal zcela jasně tiskárny Foustkovy, který na něj také odpověděl v Moravské orlici. Foustka prohlásil tvrzení dopisu za bídnou lež a zastal se výboru Dědictví, v němž prý zasedají „mužové nad jiné poctiví a vážní“.³⁰ Přesto se nám však zdá, že dopisovatel pražského Hlasu neměl tak docela nepravdu, jak tomu alespoň nasvědčuje dopis, který uveřejnily Národní listy v týž den, kdy vyšla Foustkova odpověď v Moravské orlici. Zde se totiž praví, že zprávu, jako by Dědictví chtělo odnít Foustkovi tisk svých prací je třeba považovat za falešnou, „aspoň pokud se udává za příčinu, že se tam tiskne též jistý humoristický časopis“.³¹ Znamenalo by to tedy, že Foustkovi mělo být skutečně odňato tištění knih Dědictví, i když snad z jiných důvodů, což by pro něj pocho-pitelně znamenalo značnou finanční ztrátu. Zda k tomu skutečně došlo, bychom si mohli za normálních okolností ověřit z ročních výkazů o přírůstcích povinných výtisků, zasílaných do studijní knihovny v Olomouci, vzhledem k tomu, že však ještě v roce 1864 přešla Foustkova tiskárna do jiných rukou, nemůžeme tento fakt zjistit.

Dne 18. července 1864 musil Foustka nastoupit svůj trest tříměsíčního žaláře. Svým nástupcem ve vedení tiskárny po dobu své nepřítomnosti stanovil faktora Viléma Rotha.³² Avšak již 19. srpna 1864 oznámil v Moravské orlici Josef Šnaidr, že podle smlouvy z 23. července odkoupil od Foustky jeho knih-tiskárnu a povede ji nyní pod vlastní firmou. Zdroveň bylo přeneseno sídlo této knihtiskárny do místností bývalé německé tiskárny Bušáka a Irganga, kam byla též přemístěna expedice Moravské orlice. Od 1. října 1864 stal se Šnaidr též majitelem a vydavatelem Moravské orlice.³³

Kdo byl tento Josef Šnaidr a jakým způsobem došlo k tomu, že převzal Foustkovu tiskárnu? Můžeme říci, že Šnaidr byl svým smýšlením naprostý protiklad Foustky. Počal působit v národním hnutí počátkem 60. let. Na veřejnost poprvé vystoupil 15. dubna 1862, kdy se stal po Průdkovi, který tehdy odešel z výboru brněnského čtenářského spolku, hospodářem tohoto spolku³⁴ a nyní, jak vidíme, se mu podařilo odstavit i Foustku. Byl to muž svým smýšlením silně konzervativní — tak na počátku 70. let byl vedle Egberta Belcrediho jedním z hlavních činitelů reakční brněnské katolicko-politické jednoty a již v prvé polovině 60. let mu bylo podle vzpomínek Ctibora Helcelety přezdíváno „arcibiskup“ nebo „svatá církev“.³⁵ V roce 1872 dovršil svůj vývoj tím, že po dohodě s odpovědným redaktorem Moravské orlice Flemmichem odepřel další tištění těchto novin, čímž se moravská národní strana ocitla na dobu několika měsíců bez svého orgánu, a přešel do německého tábora. Zbývá ještě odpovědět na druhou otázku, a to, jakým způsobem byl Foustka likvidován a připraven o svou tiskárnu. Na tuto otázku existuje několik názorů. Na prvním místě uvedme vylíčení případu podle vzpomínek Foustkovy dcery Bronislavy.³⁶ Podle nich odevzdal Foustka svou tiskárnu před odchodem do vězení do správy svému příteli Šnaidrovi. Když se vrátil v říjnu z vězení, patřila již tiskárna Šnaidrovi a Foustkova manželka zachránila jen stěží svůj nábytek před dražbou. Další svědectví nám podává plzeňský mladočeský časopis Český lev, který se k celému případu vrátil v roce 1872, když došlo ke Schneiderově zradě. Dopis do Českého lva byl zřejmě zaslán některým z tehdejších činitelů mladočeského směru v Brně, který byl podle vlastního vyjádření zčásti očitým svědkem těchto událostí.³⁷ Podle dopisu neměl Foustka na zařízení knihtiskárny dostatek pro-

středků, a proto si byl nucen vypůjčit potřebné peníze od některých zámožných členů poslaneckého klubu. Co straně české na Moravě nejvíce škodilo, bylo potlačování všelikého volného hnutí, vůdcové chtěli, aby se jejich velení poslouchalo a nechtěli trpět žádně samostatné myšlenky. Proto také Foustka, který byl více smýšlení samostatného, než se skutečnému vůdci vůdců P. Wurmovi líbilo (dopis zde naráží na to, že páter Wurm byl spojku mezi vedením národní strany a olomouckým kanovníkem baronem Königsbrunnem, který měl velký vliv na politiku federalistů), záhy upadl v nemilost, a když byl nucen nastoupit svůj trest, žalovali v době jeho uvěznění věřitelé své dluhy a dali prodat celý jeho majetek, při čemž neušetřili ani nejnútnejší nábytek. Že se celý případ udal skutečně takto, se nám zdá dosvědčovat polemika, která počátkem roku 1865 probíhala mezi Moravskou orlicí a mladočeským Hlasem.³⁸ Konečně poslední svědectví nám podává ve svých pamětech učitel A. K. Víták, který byl Foustkovým přítelem. Podle jeho výpovědi dal prý Šnaidr Foustku uvěznit pro dluhy,³⁹ tento názor však musíme předem odmítnout.

Jakým způsobem došlo k převodu tiskárny se nám zřejmě nepodaří přesně a pravdivě objasnit. Faktem zůstává, že Foustka musil být vedení federalistické strany nepohodlný a že jeho uvěznění bylo využito k tomu, aby byl existenčně zničen. Nedošlo však k tomu zřejmě cestou soudní, pohledávky nebyly žalovány; v indexu zemského soudu civilního v Brně se alespoň Foustkovo jméno nevyskytuje. Foustka byl však asi vypovězením pohledávek donucen k tomu, aby svou tiskárnu Šnaidrovi prodal. Nasvědčuje tomu alespoň jeho prohlášení, které vydal po svém propuštění z vězení a v němž píše, že se viděl z mnohých příčin nucen postoupiti jinému stroje a písma ve své knihtiskárně, ač tím vzal „znamennou škodu na svém statku a jmění“.⁴⁰ Stejně tak to dokazuje jeho pozdější nenávisť ke Šnaidrovi,⁴¹ která se navenek projevovala zejména v průběhu roku 1865, kdy byl Šnaidr obviňován z toho, že přestoupil k federalistické straně z hmotných zájmů, kdy na něj útočila Vosa a když byl zvolen do výboru Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny, bylo pochybováno o tom, že bude postupovat s národní stranou.⁴² Konečně to vychází najevo z Foustkových stesků na českou společnost v Brně. Tak již v uvedeném prohlášení píše, že od lichých přátel bylo s ním za jeho uvěznění nakládáno velmi nešetrně a krutě a v dopisu, který psal ještě z vězení Vítákovi, si stěžoval, že se od brněnských vlastenců zcela odloučí, poněvadž „toho by se nebyli ani nejurputnější Němci dopustili, čeho byli schopni vlastenci.“⁴³

Foustka však ani po tak těžké ztrátě neresignoval. Z vězení vyšel 17. října 1864 a již počátkem listopadu sdělil brněnské městské radě, že použije své koncese a opět otevře svou tiskárnu. v níž již v polovině listopadu opět započal svou činnost.⁴⁴ V této době však zřejmě musil zápasit s těžko překonatelnými finančními potížemi a ze strany oficiálního vedení federalistů byla jeho činnost všemožně brzděna. Tak Moravská orlice dokonce odmítla uveřejnit jeho inzerát, v němž oznamoval znovuotevření své tiskárny.⁴⁵ V únoru 1865 proto oznámil František Průdek, že on a několik brněnských měšťanů se spojili s majitelem národní knihtiskárny Foustkou v Akciovou společnost slovanské národní knihtiskárny v Brně.⁴⁶ Tato knihtiskárna však nemohla soutěžit se Šnaidrovým podnikem. V únoru si stěžoval brněnský dopisovatel Hlasu, že Foustkova knihtiskárna není veřejností tak podporována, jak by bylo žádoucí a vyzýval k podpoře pravých vlastenců, aby tito nemohli říci, že lid jejich snažení neuznal.⁴⁷ Přesto však v roce 1865 byla ve Foustkově knihtiskárně vytištěna pouze Vosa

a Zábavné večery, zatímco u Šnaidra bylo v téže době vydáno šestnáct titulů,⁴⁸ stejně tak i jiné drobnější práce byly podle uvedeného dopisu zadávány jiným firmám a nikoli Foustkovi. Od 1. ledna 1866 byla již i Vosa tištěna u Winikera a od února 1866 dokonce u Šnaidra⁴⁹ a od desátého čísla byly i Foustkovy Zábavné večery tištěny v Kobrově knihtiskárně v Praze. Foustkova knihtiskárna tím pozvolna zanikla definitivně. Nedostatek finančních prostředků se také projevil v zániku Zábavných večerů, které Foustka nejen vydával, nýbrž i redigoval a na nichž zvláště lpěl. Po svém odchodu do vězení svěřil jejich redakci Jindřichu Dvořákovi, který však nevydal ani jedno číslo. Foustka hodlal vydat urychleně tato tři čísla, která měla vyjít v době jeho uvěznění, po svém propuštění z vězení.⁵⁰ Tehdy si trpce stěžoval, že „mrzkou zjištěností lidskou i tyto listy zároveň se mnou byly vězněny a spoutány“⁵¹ a pokračoval v jejich vydávání. Prvním ročníkem však i tyto Zábavné večery zanikly.

Teprve v první polovině roku 1865 se počíná výrazněji formovat brněnská mladočeská skupina. O „čtveru takových jungčechů“ v Brně a o boji konzervativců proti nim psala již Vosa a Hlas v polovině roku 1864,⁵² teprve v roce 1865 však mělo dojít k prvnímu pokusu o pevnější zorganizování mladočeské skupiny, k čemuž prvním krokem se mělo stát zřízení samostatného mladočeského orgánu. Hlavním organizátorem tohoto nového listu se stal Foustka. List se měl jmenovat Svatopluk a jeho první číslo mělo vyjít původně 1. dubna 1865. Národní listy se v dopisu z Brna dívaly na připravený list značně skepticky, neboť prý nebylo jasno, „které barvy a strany list bude“ a znevažovaly nově zřízenou Foustkovu knihtiskárnu, v níž měl být Svatopluk tištěn.⁵³ V květnu otiskly Olomoucké noviny dopis svého přispěvatele z Prahy, v němž se mluvilo o tom, že Svatopluk má „státi ku straně mladších Čechů“, ačkoli prý jeho zakladatelé sami dosud nevědí, ke které straně se mají naklonit. Redaktorem nového listu měl být Michal B. Kříž, avšak současně se vyslovovala pochybnost, zda redakci přijme. František Vymazal, jemuž bylo redigování listu nabídnuto, prý nechtěl nabídku přijmout, poněvadž není takového smýšlení, jaké má zastávat Svatopluk.⁵⁴ Bez výhrady kladně psal o připravovaném listu jedině Hlas. K vydání Svatopluka však nikdy nedošlo, a to patrně také pro naprostý nedostatek finančních prostředků. V květnu 1865 psal alespoň mladočeský Hlas, že vydání Svatopluka musilo být na nějaký čas poodloženo, poněvadž se dosud nesešel dostatečný počet akcií.⁵⁵ Ještě v listopadu 1865 v polemice mezi Moravskou orlicí a Národními listy útočila Moravská orlice proti připravovanému Svatopluku,⁵⁶ avšak po této době jakékoli zmínky o jeho přípravě mizí.

Neúspěšným pokusem o založení samostatného orgánu a řadou dopisů z Brna, které byly v průběhu roku 1865 uveřejňovány v Hlasu a skrytě útočily proti oficiálnímu vedení moravské národní strany a zejména proti nečinnosti jejich vůdců, končí na delší dobu zprávy o jakékoli činnosti brněnské mladočeské skupiny, která se téměř po celý rok 1866 odmlčela. Z tohoto roku jsme informováni pouze o činnosti některých jejích členů mezi brněnským řemeslnictvem a dělnictvem.

V počátcích organizování brněnského drobného řemeslnictva a dělnictva české národnosti sehráli moravští mladočeši významnou úlohu. Jejich názory na dělnickou otázku lze jen těžko vystopovat, v podstatě však bylo jejich nazírání na postavení dělnictva zřejmě shodné s názory staročechů. Na stránkách Moravské orlice, která si již od prvních čísel počíná všimnat otázky řemeslnické, bylo neustále, podobně jako tomu bylo v Čechách, zdůrazňováno, že dělníci si mají

pomoci podle anglického příkladu a že jediným prostředkem k odstranění bídy dělnictva jsou spolky, jejichž pomocí se musí dělnictvo domoci kapitálu, aby tak mohlo soutěžit s velkými podnikateli. Přitom byly jednoznačně odsuzovány stávky jako prostředek ke zlepšení hmotného postavení dělnictva.

V tomto smyslu také odpověděl vedoucí představitel moravské buržoazie Pražák deputaci českého dělnictva, když jej žádalo o radu, jakým způsobem by mělo zlepšit své postavení. V roce 1863 jim poradil, aby si pomohli sami a vytvořili si spolek podle rochdalských zákopníků a bůh je neopustí.⁵⁷ Tento spolek byl také v březnu 1863 pod názvem Výpomocná pokladnice řemeslnická v Brně založen, jinak si však činitelé moravské národní strany dělnictva nevšimli. Podle úřední zprávy z poloviny roku 1864 měla prý demokratická slovanská strana v Brně (kterou jsou ovšem míněni buržoazní poslanci na rozdíl od konzervativních velkostatkářů) provádět v poslední době propagandu pro své tendence zejména v nižších vrstvách obyvatelstva. V tomto směru prý byli obzvláště činní páter Ignát Wurm a soudruzi. Wurm prý nazýval tovární dělníky bílými otroky a prohlásil, že tyto lidé se musí probudit k národnímu vědomí a zahnat otupělost, která z nich činí nástroje v rukou německých továrníků.⁵⁸ Jediným krokem k uskutečnění tohoto cíle však bylo kromě požadavku zavedení českých bohoslužeb v Brně zřízení české průmyslové školy pro řemeslníky, k němuž došlo zásluhou pátera Wurma v říjnu 1863.⁵⁹ Kromě toho vidíme, že v této době počínají někteří význačnější příslušníci buržoazie pracovat v řemeslnických a dělnických spolcích, tak byla v této době znovuzřízena Výpomocná pokladnice řemeslnická, v jejímž přípravném výboru vidíme továrníky Karla Mildeho a Jana Hlávkou a tiskaře Šnaidra.⁶⁰ Jinak se však federalistická strana o dělnictvo nezajímala a částečný obrat nastal až v roce 1868 zřízením řemeslnické besedy Svatopluk v čele s exponentem národní strany dr. Josefem Illnerem. Zřízení odborového spolku Obrana v roce 1872 bylo pak již opět činem mladočechů.

Představitelé vznikajícího mladočeského křídla se od konzervativní části národní strany lišili v této době především svým aktivním postojem k dělnictvu, tím, že šli mezi řemeslníky a dělníky a pokoušeli se o jejich organizování, ovšem opět ve smyslu programu, který zastávala celá federalistická strana. Tak již koncem roku 1864 učinil Foustka pokus o založení řemeslnického potravního spolku v Brně. Účelem tohoto spolku měl být nákup potravin za levné ceny pro jeho členy a „tak bídě, zvláště mezi řemeslnictvem se vzrnajícím, předcházeti“. Jednání o schválení stanov se protahovalo až do prosince 1866, kdy policejní ředitelství žádalo, aby stanov byly v některých bodech opraveny.⁶¹ Ke zřízení spolku však zřejmě nedošlo. Počátkem roku 1866 došlo k dalšímu pokusu o zřízení dělnického spolku, který provedl tentokrát Průdek. Tento sdělil 6. února policejnímu ředitelství, že byl několika brněnskými dělníky požádán, aby jim udělal přednášku o zahraničních živnostenských spolcích a o jejich zřizování. Když Průdek dělníky o těchto spolcích informoval, požádali jej, aby vypracoval stanov takového spolku a předložil je veřejné dělnické schůzi, která se měla konat 11. února. Tato schůze však nebyla povolena. Průdek proto vyvěsil na určenou místnost oznámení v české a německé řeči, že shromáždění se nebude konat a že přípravný výbor vypracuje stanov všeobecného dělnického konzumního spolku a předloží je dělnictvu ke schválení. Skupiny dělníků, kteří se dostavili na schůzi, prý se zase v klidu rozešly.⁶² Dne 11. února 1866 je pak datováno oznámení, které podepsali Průdek, František Macháček a 24

soudruhů, v němž se sděluje, že podepsaní se usnesli zřídit živnostenský spolek, jehož účelem by mělo být zaopatřování a kupování dobrých a laciných živnostenských potřeb a také spoření. Porada o stanovách měla být provedena na veřejné dělnické schůzi, která se měla konat 17. února. K této schůzi však nedošlo, neboť 16. února vzal Prúdek své podání zpět s tím, že účastníci se budou o stanovách radit soukromě a teprve později podají žádost o povolení veřejné schůze, popř. o schválení stanov.⁶³ Stanovy spolku byly pak pravděpodobně schváleny 28. ledna 1867, tento Živnostenský dělnický spolek však nenabyl většího významu.

Se jménem Foustkovým se v brněnském dělnickém hnutí setkáváme ještě v roce 1868, kdy byl českou buržoazií podniknut pokus o sjednocení všech českých brněnských dělnických spolků a za tímto účelem byla svolána na 19. dubna 1868 veřejná dělnická schůze. Foustka byl na této schůzi zvolen do výboru, jehož úkolem se mělo stát sloučení všech českých brněnských dělnických spolků v jeden spolek záloženský a konzumní a v jeden spolek vzdělávací.⁶⁴ Práce tohoto výboru se však minula výsledkem a více již o Foustkově činnosti mezi brněnským dělnictvem neslyšíme.

K obnově aktivity moravských stoupenců mladočeského směru došlo počátkem roku 1867. V předchozím roce byla pozornost od otázek vnitropolitických odvedena mezinárodními událostmi, takže z této doby nejsme o boji uvnitř táhora moravské buržoazie vůbec informováni. Mladočeský směr byl v tomto roce také postižen ztrátou satirického časopisu Vosa, která přestala vycházet v době pruské okupace Brna a po odchodu Prusů bylo její vydávání pro finanční potíže zastaveno. Redaktor Kříž se snažil list vši mocí udržet, dostal se pro to i do sporu s majitelem Vosa Prúdkem,⁶⁵ avšak jeho snaha vyzněla nadarmo a Vosa zanikla.

V únoru 1867 byly vypsány volby do moravského zemského sněmu a mladočeši se chopili této příležitosti a využili ji k tomu, aby opět vystoupili na veřejnost. První volby do moravského zemského sněmu, které byly vykonány v roce 1861, vyzněly ve znamení jednoty federalistické strany. Nyní však, poněvadž bylo zřejmé, že mladočeši pro slabost svého směru neprosadí své kandidáty na oficiální kandidátní listinu národní strany, měla být tato jednotá porušena.

Již v průběhu roku 1865 jsme mohli pozorovat, že určitá skupina české buržoazie dává najevo svou nespokojenost s poslancem Janem Izákem, který byl v roce 1861 zvolen do zemského sněmu za venkovské obce okresů litovelského, uničovského a konického. O Izákovi bylo již v roce 1861 hlášeno, že není oblíben u sedláků, poněvadž prý se zastává chalupníků a chudých lidí.⁶⁶ V roce 1865 byla pak proti němu na stránkách Olomouckých novin rozpoutána tisková kampaň a Izák byl obviněn, že se v říjnu 1865 postavil proti uspořádání oslav pátého výročí vydání Říjnového diplomu a agitoval proti slavnosti, která byla pořádána národní stranou v Litovli. Izák ovšem nebyl zásadně proti pořádání oslav, hodlal je však uspořádat v jednotlivých obcích okresu. Přesto však bylo proti němu v Olomouckých novinách útočeno⁶⁷ a když byly počátkem roku 1867 vypsány nové volby do zemského sněmu, objevila se v Olomouckých novinách výzva „více voličů okresů litovelského, konického a uničovského“ k centrálnímu řediteli litovelského velkostatku Jakubu Nedopilovi, aby přijal v tomto volebním obvodu kandidaturu do zemského sněmu.⁶⁸

Izák odpověděl 12. ledna vydáním svolání k voličům, v němž vyjádřil své odhodlání kandidovat opět do zemského sněmu. Obsah tohoto svolání je nám

znám pouze z útoků Izákových odpůrců. Izák se zde však zřejmě označoval za zastávce zájmů rolnictva a vyzýval voliče, aby nevolili „pána“, jak označoval ústředního ředitele statků barona Siny Nedopila.

Oficiální vedení moravské národní strany, popř. zemský volební komitét, který jmenoval kandidáty a řídil volby do zemského sněmu a který sestával z Pražáka, Helceleta, Mathona, Lachnita a Brandla, pozoroval od počátku nebezpečí, které hrozí jednotě federalistické strany. Proto již ve volebním svolání z 18. ledna 1867 vyzval voliče, aby volili muže s rozhledem, kteří znají dějiny našeho národa a jsou tedy s to ukazovat národu cestu k budoucímu štěstí a kteří jsou zběhlí v politice. Zároveň je varoval před tím, aby nevolili větroplachy a třeštěnce, „v pouhých jakýchsi snách si libujícího, jemuž nic po chuti není a jenž by snad vše posavadní, buďsi i dobré, horem pádem převrátiti hodlal“.⁶⁹ Podobné obavy měl i olomoucký volební komitét, jehož složení neznáme a který řídil volby v severní části Moravy. Tento vyzýval voliče, aby se chránili vtírajících se větroplachů a melhub a lichotících farizejů v beránčí kůži.⁷⁰ Hned vzápětí byl podniknut útok proti Izákovi. Jeho svolání k voličům bylo označeno za takovou slátaninu, jakou prý strašivá centralisty dr. Giskra. Zároveň bylo apelováno na vlastenectví Izáka a tento byl vyzván, aby veřejně osvědčil, že mu dobro a prospěch národa stojí výše než osobní etizádost a odvolal svou kandidaturu.⁷¹ Izák byl současně označován za muže velmi vytrvalého, který prý uměl v zemském sněmu velmi statečně hlasovat, nic jiného však prý o něm není známo. co by jej mohlo doporučit k opětnému kandidování.⁷²

Kromě Izáka prováděli opozici proti oficiální kandidátní listině národní strany i brněnští stoupenci mladočechů, tato opozice však nebyla vedena do všech důsledků. Ve volebním obvodu venkovských obcí okresů brněnského, tišnovského a ivančického vystoupil proti oficiálním kandidátům Mathonovi a Zedníkovi Vilém Foustka, který však brzy od kandidatury ustoupil. Již 23. ledna vydal svolání k voličům, v němž odůvodňoval svůj krok tím, že kromě něho a obou oficiálních kandidátů byl navržen ještě kandidát německý. On prý proto uznal za svou povinnost upustit od kandidatury, aby z jejich soupeření netěžila německá strana a vyzval voliče, aby volili kandidáty, navržené volebním komitétem.⁷³ Nevíme bohužel, nakolik je toto zdůvodnění pravdivé, neboť Foustka již dříve musil vědět, že německá liberální strana postaví také svého kandidáta. Pravděpodobnější však bude, že upustil od kandidatury, když viděl, že nezískal podstatnější podporu a nemá naději na úspěch.

Podle Mezníka měli pro sebe kromě těchto známých protikandidátů agitovat ještě Prúdek a Kříž.⁷⁴ Z ostatních pramenů se však o jejich agitaci nic nedozvídáme. Je pravděpodobné, že sice agitovali proti oficiálním kandidátům a hodlali se sami ucházet o poslanecký mandát, že však k vyhlášení jejich kandidatury ani nedošlo. Michal B. Kříž trpěl v této době existenčními potížemi a žil v bídných poměrech a jeho situace se poněkud zlepšila někdy počátkem roku 1867, kdy přijal místo obecního tajemníka ve Velkém Meziříčí,⁷⁵ kde měl také agitovat pro své zvolení do zemského sněmu. Kde měl být kandidován Prúdek se nám nepodařilo vůbec zjistit.

Kromě Izáka a uvedené brněnské skupiny povstal proti oficiální kandidátce národní strany ještě jeden protikandidát. Tímto byl hrubčický rolník Josef Hoch, na jehož kandidatuře se usnesli obecní představení z Prostějovska a Kralicka. Po kritice v Olomouckých novinách však byla jeho kandidatura ihned odvolána.⁷⁶

Jak je zřejmo, neodvolal svou kandidaturu jediný Izák, avšak ani tento do zemského sněmu neprorazil. Ve volbách dne 28. ledna byl poražen 83 hlasy proti 14 a poslancem byl zvolen Nedopil. Ze stoupců mladočeského směru nebo z lidí tomuto směru blízkých se tak do moravského zemského sněmu nedostal ani jediný. Z blízkosti k mladočeštví byl sice podezírán poslanec dr. Benjamin Demel,⁷⁷ avšak zcela neoprávněně.

V opakovaných volbách do zemského sněmu, když byl tento krátce po svém ustavení pro svou federalistickou většinu rozpuštěn a v březnu 1867 byly uskutečněny nové volby, se již nikdo z mladočechů o kandidaturu nepokusil.

Volby z roku 1867 byly vlastně posledním nezdařeným pokusem o veřejné vystoupení mladočechů na Moravě. Po něm již následoval jenom úpadek. Z celé brněnské mladočeské skupiny zůstal vlastně jediný Foustka. Kříž, který byl izolován ve Velké Meziříčí, zemřel již 12. ledna 1869 ve věku šestatřiceti let a Průdek se v létě 1867 účastnil pouti do Moskvy, odkud se vrátil až po dvou letech. Foustka, který byl nucen v únoru 1867 vstoupit jako akcesista do služeb Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny,⁷⁸ pracoval ještě v letech 1868—1869 po dobu jednoho roku jako jednatel brněnského Sokola, avšak již v květnu 1870 se odstěhoval s celou rodinou do Prahy, kde pracoval v různých pojišťovnách a kde také v roce 1880 zemřel. V Praze pokračoval Foustka v politické činnosti a od ledna 1871 byl členem výboru Českého demokratického spolku, který sdružoval Mladočeskou levici.^{78a} Průdek po svém návratu z Ruska v roce 1869 uchýlil se koncem tohoto roku do ústraní v Prostějově, kde zemřel na souchotiny 11. ledna 1873.⁷⁹ Nového mladočeského ruchu na Moravě v roce 1872 se již nezúčastnil.

Podíváme-li se na celý moravský vývoj od obnovení konstitučního života až do roku 1867 a na činnost Foustky, Průdka, Kubíčka, Kříže a Izáka v této době, vstává se nám samovolně otázka, zda vůbec můžeme tyto činitele moravského národního života označit za stoupence mladočeského směru. Vždyť oni sami sebe nikdy veřejně za mladočechy neprohlašovali a jejich označení za mladou stranu moravskou. resp. za zárodek její sněmovní frakce, známe pouze z již uvedeného dopisu Mezníkova.

Přesto však máme za to, že všichni jmenovaní vskutku mladočechy byli, po případě měli k mladočeskému směru blízko, i když o jejich nějak pevněji formulovaném programu nemůže být ani řeči.

Jejich činnost byla namířena, jak tomu ostatně ani v této době na Moravě u jakéhokoli svobodomyšlnějšího směru nemohlo být jinak, zejména proti moravskému klerikalismu a proti přílišným vlivům církevní hierarchie a šlechty na směr politiky české buržoazie. Projevovalo se to hlavně bojem proti některým představitelům klerikálního křídla moravské národní strany, jako byli poslanci páter Wurm a páter Bílý, a útoky na činitele církevní hierarchie. Konkrétně Kubíček se vyjadřuje o moravském kléru jako o „kněžourech“.⁸⁰ Přes tento zásadní odpor vůči klerikalismu působili představitelé brněnské skupiny pro cyrilometodějské slavnosti roku 1863 a Kubíček s Křížem redigovali dokonce slavnostní cyrilometodějské album. Jejich pojmání cyrilometodějské tradice se však zásadně lišilo od pojetí klerikálního. Konzervativní část národní strany zdůrazňovala v cyrilometodějství především stránku náboženskou a cyrilometodějské oslavy měly být také výstrahou oněm představitelům národní strany, kteří by se opovážili vyrvat moravskému lidu ze srdce „nejdražší, nejsladší poklad — víru katolickou“.⁸¹ Mladočeši naopak zdůrazňovali národní, slovanskou složku

této tradice. V konfliktu mezi ruským samoděržavím a svobodomyšlnými Poláky se pak jednoznačně postavili na stanovisko demokratické a ostře bojovali proti reakčnímu rusofilskému směru, který se stavěl vůči polskému povstání odmítavě.

K ostatním politickým otázkám, které byly v letech 1863—1867 v české společnosti řešeny a které se staly příčinou sporů mezi konzervativním a liberálním křídlem české buržoazie, jako byla např. otázka školného, otázka vyloučení velkostatků z obcí aj., se tito moravští činitelé nevyslovovali, nebo se nám o jejich názorech nedochovaly prameny. O jejich názorech z této doby bychom se mohli částečně dozvědět na základě sledování jejich dalšího vývoje. Celá otázka je však znesnadněna tím, že většina z nich předčasně zemřela. O Foustkovi pak víme, že po svém přestěhování do Prahy vystupoval jako stoupenec mladočeské strany a jeho činnost ve výboru Českého demokratického spolku v Praze ukazuje, že stál dokonce na jejím levém křídle.

Jestliže tedy přijímáme tvrzení, že se vskutku jednalo o mladočechy, naskytá se nám otázka, proč bylo jejich působení tak neprůrazné a proč volili na první pohled nevysvětlitelně opatrnou taktiku. Tyto skutečnosti můžeme vysvětlit jedině tehdy, podíváme-li se blíže na tehdejší českou společnost na Moravě. Hlavními oporami české národní strany zde byla inteligence, rolnictvo a řemeslnictvo. Velká česká buržoazie na Moravě téměř neexistovala. Z inteligence hrálo v náhodným hnutí význačnou roli zejména katolické duchovenstvo, které pochopitelně stálo na straně konzervativní, a pokud se v jeho řadách vyskytly pokrokové osobnosti, jako byl Klácel, mladočeskému směru neporozuměly.⁸² Učitelstvo pak bylo v této době, kdy ještě nedošlo ke zrušení konkordátu z roku 1855, téměř naprosto závislé na duchovenstvu. Pokud se jedinci z jeho řad stavěli na stanovisko liberálnější, jako byli Víták aj., stali se terčem útoků a šikanování. V Čechách byli hlavními sociálními oporami mladočeského směru zejména příslušníci drobnějšího řemeslnictva a masy rolnictva, a to obzvláště v pokročilých oblastech Mělnicka, Podřipska a Polabí. V moravských městech bylo české řemeslnictvo početně daleko slabší a pokud se týká rolnictva, a to i v pokročilé oblasti Hané, bylo toto puzeno na stranu konzervativní části národního hnutí zejména vlivem kněží a jimi šířeného klerikalismu. Toto byly důvody, proč mladočestství nemohlo na Moravě zapustit kořeny, k tomu ovšem přistupovala i autorita Pražákova, která však nebyla oním jediným a hlavním důvodem, jak se domnívá Kameníček.⁸³

Za této situace moravští mladočeši ani nemohli vystupovat rázněji. Kromě toho měli zřejmě při celém svém postupu stále na mysli celkovou slabost moravské buržoazie a tím i moravského národního hnutí a tuto slabost nechtěli svými vystoupeními ještě více zvětšovat. Jejich působení bylo dále také ovlivněno nedostatkem finančních prostředků. Jednalo se vesměs o žurnalisty, kteří ke konci svého života, jako Kubiček a Kříž, žili v bídných poměrech a téměř trpěli nouzí. Nejmajetnější z nich, Foustka, který byl synem z bohaté trpínské rychty, pak téměř o veškeré své jmění v průběhu let 1864—1867 přišel. Z tohoto důvodu nemohlo dojít k vytvoření samostatné moravské mladočeské tribuny, jak bylo v roce 1865 plánováno.

Přes všechny tyto nedostatky a omezení bylo vystoupení brněnské skupiny v letech 1864—1865 pro Moravu velmi důležité. Zejména jejich vlivu musíme připsat, že orgán moravské národní strany Moravská orlice sledoval v této době poměrně pokrokovější politiku a nepodléhal vlivu klerikálního křídla národní

strany v té míře, jako v době pozdější. Ještě později — v roce 1873 — byl ze strany tehdejšího šéfredaktora Moravské orlice dr. Jelena učiněn pokus o vymanění tohoto listu z klerikálního vlivu, avšak bezvýsledně, a Moravská orlice i nadále trvale plula ve vodách klerikálních a konzervativních. Zaslouhou Foustky, Kubička, Kříže a Prúdka, na jehož charakter ovšem vrhá špatné světlo doposud náležitě neobjasněná otázka jeho konfidentství,⁸⁴ došlo na Moravě v letech 1864—1865 k prvním pokusům o dosažení změny charakteru politiky české buržoazie. Za situace, která tehdy na Moravě existovala, musil tento pokus zcela zákonitě skončit neúspěchem tím spíše, že mladočeši nevytvořili žádný konkrétnější program, který by byl přijatelný pro širší vrstvy moravské buržoazie a celý svedený boj činil dojem boje ryze osobního, přičemž konzervativní strana v něm neváhala použít těch nejspínavějších prostředků. Jejich činnost nezanichala hlubší následky v moravské společnosti, takže mladočeský směr, který na Moravě vystoupil opět v roce 1872, nemohl přímo navázat na jejich dědictví. Zároveň by však nebylo správné význam jejich působení podceňovat, neboť všichni se jednak svou činností literární, jednak svým působením politickým zapsali do dějin boje proti moravskému konzervatismu a klerikalismu.

P o z n á m k y

¹ Srv. *Prehled československých dějin*, II/1, Praha 1960, s. 424, popř. J. Purš, *Tábory v českých zemích v letech 1868—1871*, ČSCH, roč. 6, 1958, s. 688.

² Srv. J. K o l e j k a, *České národní politické hnutí na Moravě v letech 1848—1874*, Brno v minulosti a dnes, sv. II, 1960, s. 314.

³ Máme zde na mysli zejména deníky Viléma Foustky a dr. Ctibora Helcelety. Z Fouskova deníku částečně čerpal K. Tomeš ve Fouskové biografii, o jeho dalším osudu však nevíme. Helceletův deník, který byl použit v Zapletalově práci o dějinách Sokola Brno I, byl naposledy v držení zemřelého PhMr. Mojmíra Helcelety.

⁴ Srv. zejména *Moravskou orlici*, č. 34 a 35 z 19. a 21. dubna 1863.

⁵ Srv. MO, č. 36 z 22. dubna 1863.

⁶ Srv. J. K a b e l í k, *Korespondence a zápisky Jana Helcelety*, Brno 1910, č. 259, dopis Helcelety Hanušovi ze 24. ledna 1864.

⁷ Srv. S. H e l l e r, *Výbor z politických řečí a úvah Dra Karla Sladkovského*, Praha 1899, s. 297.

⁸ Srv. MO, č. 214 a 215 z 22. a 24. listopadu 1863.

⁹ Srv. Z. N e j e d l ý, T. G. *Masaryk*, kniha druhá, Praha 1950, s. 171.

¹⁰ Srv. MO, č. 38 z 24. dubna 1863.

¹¹ Srv. MO, č. 76 z 11. června 1863.

¹² Jeho sympatie k Polákům se projevují nejenom v jeho literární činnosti, nýbrž také v aktivní práci pro polské povstání. Pravděpodobně se osobně účastnil agitace pro přímou dobrovolnickou pomoc bojujícím Polákům. Zdá se tomu nasvědčovat skutečnost, že v březnu 1863 mu mělo být zasláno 100 kusů provolání k Čechům, sepsaného Josefem Barákem a vyzyvajícího k tomu, aby se Polákům dostalo z Čech větš pomoci. (Srv. V. Ž á č e k, *Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách*, Praha 1935, s. 154.)

¹³ Srv. *Národní listy*, příloha k č. 4 ze 7. ledna 1864.

¹⁴ Srv. M. H ý s e k, *Brněnská Vosa*, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, roč. 32, 1920, s. 6—13.

¹⁵ Srv. *Vosa*, č. 1 z 15. února 1864.

¹⁶ Srv. K a m e n í č e k, *Paměti a listář Dr Aloise Pražáka*, díl II, Praha 1926, č. 34, dopis Mezníka Pražákovi z 8. února 1867.

¹⁷ Srv. P. V y c h o d í l, *František Sušil. Životopisný nástin*, Brno 1898, s. 202. Základní data ze života a činnosti Prúdka, Foustky, Kříže a Kubička srv. na příslušných místech v práci M. H ý s k a *Literární Morava v letech 1849—1885*, Praha 1911.

¹⁸ Srv. Státní archiv Brno, presidium místodržitelství, kart. 1934, čj. 133/1863 Geh., zpráva policejního ředitele v Brně ze 14. října 1863.

¹⁹ Srv. Heidler—Šusta, *Příspěvky k listáři Dr F. L. Riegra*, díl I, Praha 1924, s. 155, dopis Pražáka Riegrovi z 9. září 1863.

²⁰ Kromě citované práce Hýskovy srv. o Foustkovi zejména nekritickou biografii od brněnského starosty K. Tomeše *Vilém Foustka*. Z dob bojů za české Brno a českou Moravu. 2. vydání, Brno 1932. Hlavně z této práce pak čerpá stručná vzpomínka J. Novotného o *Vilém Foustka*. (K stým narozeninám) ve Zpravodaji tělocvičné jednoty Sokol Brno I, roč. XII, 1936, s. 8—10. Jeho činnosti v brněnském Sokole se také zabývá V. Zapletal, *Dějiny Sokola Brno I. 1862—1887*, Brno 1848, a to zejména v poznámce 54 na str. 80—81.

²¹ O Kubičkoví srv. nejpodrobněji úvod M. Hýska k jeho Rozesmalíádě (Fr. Jar. Kubiček k Rozesmalíádě a jiné práce. Uspořádal a úvod napsal M. Hýsek. Praha b. l.). Pouhým výtahem z téžto Hýskovy biografie se nám jeví studie B. Eliáše *Moravský Havlíček* ve Zprávách Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 92, 1960, s. 231—236.

²² Srv. Z. Nejedlý, I. c., kniha druhá, s. 92.

²³ Srv. K. Adámek, *Z mých styků s Moravany*, ČMM, roč. 34, s. 108, dopis Kubička Adámkovi z 11. listopadu 1863.

²⁴ Srv. Adámek, I. c., s. 108.

²⁵ Srv. Moravan, č. 60 z 19. května 1863.

²⁶ Srv. B. Eliáš, *Moravský Havlíček*, Zprávy Vlast. ústavu v Olomouci, č. 92, prosinec 1960, s. 234.

²⁷ Srv. Adámek, I. c., s. 106, dopis Kubička Adámkovi z 11. listopadu 1863.

²⁸ Srv. Adámek, I. c., s. 104—105, dopis Rozehnal Adámkovi z 23. ledna 1864.

²⁹ Srv. Hlas, č. 44 z 13. února 1864.

³⁰ Srv. MO, č. 37 ze 16. února 1864, „Zasláno“ z 15. února.

³¹ Srv. NL, č. 44 z 16. února 1864.

³² Srv. SAB, policejní ředitelství, kart. 187, pres. 791/1872, přepis brněnské městské rady policejnímu ředitelství z 18. července 1864.

³³ Srv. MO, č. 217 z 23. září 1864. Do té doby vycházela Moravská orlice nákladem jejího redaktora Jindřicha Dvořáka.

³⁴ Srv. F. L. Nesvadbík, *50 let českého čtenářského spolku v Brně 1861—1911*, Brno b. l., s. 10.

³⁵ Srv. Zapletal, I. c., s. 19.

³⁶ Srv. Bronislava Herbenová, *Trocha rodinných vzpomínek z let šedesátých*. Večery. Beletristická příloha Lidových novin, č. 47 z 23. prosince 1911. Bronislavě (která se roku 1892 provdala za Jana Herbena) byly v době, kdy k těmto událostem došlo, tři roky (narozená 20. října 1861), takže celou záležitost musela znát z pozdějšího vyprávění otceva.

³⁷ Srv. *Český lev*, č. 46 z 9. června 1872 a č. 47 z 13. června 1872, Z Moravy I—II.

³⁸ V této polemice bylo na adresu redaktora Moravské orlice v Hlasu, č. 14 ze 14. ledna 1865 (tedy v době, kdy Foustka znovu pomalu zahajoval provoz v knihtiskárně) napsáno: „Dostalo se mi v těchto dnech několik záležitostí, týkajících se exekučních dražeb pro několik zlatých zavedených, do rukou. A panu redaktorovi Moravské orlice, jemuž bezpochyby nebude známo (?), že mnohému, jinak spořádanému člověku, na nějž věřitelové naléhali, často celé jmění dražbou exekučně pro dosti malý pakatel prodali, radil bych, aby dříve dostudoval a stal se doukem, pak teprv aby dopustil, by podobnými jemnodržými lokálkami mentorovala Moravská orlice nedouka jiného.“ Dorníváme se, že ačkoli zde nikde nepadlo Foustkovo jméno, má na mysli tato odpověď Hlasu jeho případ.

³⁹ Srv. A. K. Víták, *Paměti starého učitele vlastence persekucí pronásledovaného*, díl II, Praha 1906, s. 295.

⁴⁰ Provolání bylo vydáno ve formě letáku, který je uložen v SAB, PŘ, kart. 187, pres. 791/1872.

⁴¹ Foustka později, a to nikoli neprávem, obviňoval Schneidera, že se přiklonil k české straně pouze ze zistných důvodů. Projevuje se to již v jeho dopisu, zasláném 29. července 1864 z vězení Vítákově, v němž o Schneiderovi píše, že byl nedávno ještě Němec, který se Slovanům posmíval a svou rodinu vychovával německy. (Srv. Víták, I. c., II, s. 296.)

⁴² Srv. zejména *Národní listy*, č. 238 a 249 z 30. října a 10. listopadu 1865, *Hlas*, č. 10 z 10. ledna 1865 a *Vosy*, č. 13 z 15. července 1865.

⁴³ Srv. Víták, I. c., II, s. 296.

⁴⁴ Srv. SAB, PŘ, kart. 187, pres. 791/1872, Foustkův přepis policejnímu ředitelství z 15. listopadu 1864.

⁴⁵ Srv. *Hlas*, č. 315 ze 17. listopadu 1864.

⁴⁶ Srv. SAB, PŘ, kart. 176, pres. 800/1865. Jádro této akciové společnosti měli kromě Průdka a Foustky tvořit obchodník Josef Kittner, kupci K. F. Kašpar a Vojtěch Sýkora,

železník Josef Felkl, majitel domu Martin Hemzal a hostinský Eduard Rumler. Podle spolkových stanov mělo být vydáno celkem 1000 akcií po dvaceti zlatých, akcie měly být na jména a byly nedělitelné.

⁴⁷ Srv. *Hlas*, č. 45 ze 14. února 1865.

⁴⁸ Srv. SAB, PŘ, kart. 179, pres. 79/1866, seznam povinných výtisků, došlých do olomoucké studijní knihovny za rok 1865.

⁴⁹ Srv. SAB, PŘ, kart. 179, pres. 135/1866, přepis Průdkův z 26. 2. 1866.

⁵⁰ Srv. MO, č. 208 z 13. září 1864.

⁵¹ Srv. *Zábavné večery*, roč. I, 1864, č. 7.

⁵² Srv. *Vosa*, č. 11 z 15. července 1864, „Scéna z jistého čtenářského spolku v Kocourkově“ a *Hlas*, č. 239 z 31. srpna 1864, dopis z Brna (o ohlasu uvedeného článku z *Vosy* v brněnském čtenářském spolku).

⁵³ Srv. NL, č. 75 z 16. března 1865.

⁵⁴ Srv. *Olomoucké noviny*, č. 43 z 31. května 1865.

⁵⁵ Srv. *Hlas*, č. 141 z 24. května 1865.

⁵⁶ Srv. MO, č. 259 z 12. listopadu 1865.

⁵⁷ Srv. MO, č. 42 z 21. února 1869.

⁵⁸ Srv. SAB, PŘ, kart. 170, pres. 1450/64, přepis policejního ministerstva policejnímu ředitelství v Brně z 18. června 1864.

⁵⁹ Srv. MO, č. 190 a 192 z 25. a 28. října 1864.

⁶⁰ Srv. MO, č. 180 z 9. srpna 1865.

⁶¹ Srv. SAB, PŘ, kart. 180, pres. 869/1866. Jsou zde také uloženy stanovy připravovaného spolku, psané rukou Foustky a spolupodepsané 11 soudruhy.

⁶² Srv. SAB, PŘ, kart. 179, pres. 102/1866.

⁶³ Srv. SAB, PŘ, kart. 179, pres. 115/1866.

⁶⁴ Srv. SAB, PM, kart 187, čj. 1670/68 a MO, č. 92 z 21. dubna 1868.

⁶⁵ V MO, č. 190 ze srpna 1866, vyzval Kříž jako redaktor *Vosy* Průdka, aby sdělil, kdy bude pokračováno ve vydávání *Vosy*. Poněvadž tento neodpověděl, oznámil Kříž v MO, č. 196 z 1. září 1866, že podle smlouvy, uzavřené dříve mezi ním a Průdkem, se má *Vosa* vrátit do majetnictví původního vydavatele, tj. Kříže, kdyby ji Průdek nechtěl dále vydávat a současně sdělil, že počínaje zářím, začne *Vosa* opět jeho nákladem vycházet. K tomu však nedošlo, 7. prosince 1866 proto oznámil Kříž v MO, že místo *Vosy* budou vycházet *Veselé listy* a současně žádal předplatitele *Vosy*, aby mu sdělili své adresy, poněvadž prý od Průdka nemohl žádným způsobem seznam jejich abonentů dostat.

⁶⁶ Srv. M. Wurmová, *Volby do moravského zemského sněmu roku 1861*. VVM 10, 1955, s. 99.

⁶⁷ Srv. ON, č. 85 z 25. října 1865 („Od Litovle“) a č. 95 z 29. listopadu 1865 („Pan Jan Jaroslav Izák a slavnost litovelská“). Izák na dopis z 25. října odpověděl, redakce ON však jeho odpověď neuveřejnila a jeho zastláno zde vyšlo až 19. ledna 1866.

⁶⁸ Srv. ON, č. 5 z 16. ledna 1867.

⁶⁹ Srv. MO, č. 17 z 20. ledna 1867, provolání „Moravané, draží krajané naši“.

⁷⁰ Srv. ON, č. 8 z 26. ledna 1867.

⁷¹ Srv. MO, č. 8 z 26. ledna 1867.

⁷² Srv. ON, č. 21 z 25. ledna 1867. Dopis od Litovle, který je v tomto čísle uveřejněn, se obrací proti Izákovi slovy: ... „Ze tří kandidátů, kteří se nám za poslance do sněmu hlásí, jest naší důvěry nejhodnější p. Jakub Nedopil, ústřední ředitel statků barona Sina ... Bývalý poslanec na sněmu zemském p. Jaroslav Izák vystupuje podobně s velikým provoláním na voliče co kandidát. Bylo by věru přáti, aby pp. voličové našeho trojjetného okresu konečně přec nahlédli pravou podstatu důvodů, kterými se jim p. Izák za poslance odporučuje; vždyť již to jeho vystupování naproti kandidátu, jehož důvěra občanů přiměla ku kandidování, od-suzuje ho. A což dříve teprve o tom, že drobením sil činí se volba u nás pochybná! — Nechceme tímto křivditi p. Izákovi, vždyť ho známe co muže velmi vytrvalého, jakž to jeho opětne kandidování dosvědčuje, a víme o něm předobře, že velmi statečně ve sněmu zemském uměl hlasovat. Ale víc o něm nevíme nic, čím bychom ho mohli doporučit. A to věru neposta-čuje. Známé více rolníků v našem okrese, kteří vzdělaností, mírumilovností a vlastenectvím vysoko stojí nad p. Izákem, a přece nekandidují, ale pravili. pak-li p. Izák neupustí, že proti němu co kandidáti vystoupí. Radíme tudíž p. Izákovi, aby raději ustoupil a nadále různice a rozdrojení v okrese našem nesil. a je-li vlastenec, učiní to zajisté...“

⁷³ Srv. MO, č. 20 z 24. ledna 1867.

⁷⁴ Srv. Kameníček, I. c., díl II, s. 53, č. 34, dopis Mezníka Pražákovi z 8. února 1867.

⁷⁵ Srv. Hýsek, *Literární Morava*, s. 137.

⁷⁶ Srv. ON, č. 6 a 7 z 19. a 23. ledna 1867.

⁷⁷ Srv. Kameníček, l. c., díl II, s. 50–51, ž. 31, dopis Mezníka Pražákovi z 2. února 1867. Kolečka se ve své práci domnívá (srv. J. Kolečka, *České národně politické hnutí na Moravě*, s. 319), že Mezník má na mysli poslance J. R. Demela z Olomouce. Půjde však pravděpodobně o dr. Benjamina Demela, poslance za město Kroměříž, poněvadž Mezník ve svém dopisu krátce před tím mluví o volbách v kurii měst, které se konaly asi tři dny po volbách v kurii venkovských obcí. Prof. J. R. Demel byl naproti tomu zvolen poslancem za venkovské obce okresů olomouckého, prostějovského a plumlovského (srv. Škopalík, *Zemský sněm markrabství moravského od roku 1861 až do konce roku 1885*, Brno 1885, s. 53).

⁷⁸ Srv. MO, č. 33 z 9. února 1867.

^{78a} Srv. J. P u r š, *Tábory v českých zemích 1868–1871*. ČSCH, VI, 1958, s. 673 n.

⁷⁹ Srv. Občan z 19. ledna 1873.

⁸⁰ Srv. Adámek, l. c., s. 108, dopis Kubíčka Adámkovi z 11. listopadu 1863.

⁸¹ Srv. Hlas (brněnský), č. 22 z 5. srpna 1863.

⁸² Srv. J. Kabelík, František Matouš Klácel Praha 1908, s. 21 n.

⁸³ Srv. Kameníček, l. c., díl I, s. LXXIII.

⁸⁴ Této otázky se nejnověji na okraj dotýká J. P u r š, *K případu Karla Sabiný*. Praha 1959, s. 138.

K ПРЕДИСТОРИИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ МЛАДОЧЕШСКОГО ТЕЧЕНИЯ В ЛАГЕРЕ МОРАВСКОЙ БУРЖУАЗИИ

Я н Я н а к

Данная статья посвящена внутреннему развитию в лагере чешской буржуазии в Моравии в 1864—1867 гг. В то время, после обновления конституционной жизни в Австрии, оживилось чешское национальное движение и с 1863-го года лагерь чешской буржуазии разделился на младочехов, придерживающихся либеральной политики, и на консервативных старочехов.

В Моравии, вследствие общей экономической отсталости страны, позиция старочехов оставалась непоколебимой и, согласно сведениям существующей до сих пор литературы, первые попытки формирования либерального младочешского течения произошли лишь в 1872-ом году. Автор статьи доказывает, что этот взгляд ошибочный и что даже в Моравии уже в 1864—1867 гг. были предприняты первые шаги к образованию чешской либеральной партии.

Автор показывает, что депутаты земского сейма Розегнал (Rožehnal) и Исаак (Izák) были близки младочехам, но особенно же он обращает внимание на деятельность группы брненских журналистов и работников по национальному делу: В. Фоустки (V. Foustky), Ф. Я. Кубичека (F. J. Kubička), М. Кржижа (M. Kříž) и Ф. Прудека (F. Průdka). Эта группа, имевшая в то время значительное влияние на печатный орган моравской буржуазии „Моравскую орлицу“ (Moravskou orlici), сосредоточилась вокруг сатирического журнала „Воса“. Эта группа полностью стала на сторону польского восстания, нападала на моравский клерикализм, выступала против влияния церковной иерархии и дворянства на курс моравской политики. Эта группа предполагала издавать в 1865-ом году собственный журнал „Сватоплук“.

Консервативная партия грязными происками ликвидировала деятельность этой младочешской группы. В последний раз моравские либералы выступили на выборах в 1867-ом году, но потерпели неудачу. Этим закончилась их деятельность; Кубичек умер уже в 1865-ом году, в 1867-ом г. умер Кржиж, Фоустка переселился в 1870-ом году в Прагу, Прудек уехал в 1867-ом году в Россию.

Автор показывает, что попытка сформировать младочешское течение должна была в то время окончиться неудачей, так как младочехам не доставало в Моравии классовой поддержки. Младочехи не создали никакой программы, которая бы привлекла широкие слои населения, и кроме того, им не хватало денежных средств. Благодаря совокуности всех этих причин брненская группа не оставила в моравской народной жизни прочных следов и младочехи 1872-го года на нее уже не опирались. Но члены этой группы своей литературной и политической деятельностью включились в историю борьбы против моравского консерватизма и клерикализма.

Перевела В. Влашинова

Zusammenfassung

ZUR VORGESCHICHTE DER ENTSTEHUNG DER JUNGTSCHESCHISCHEN RICHTUNG IM LAGER DER MÄHRISCHEN BURGEISIE

J a n J a n á k

Die Studie befasst sich mit der inneren Entwicklung im Lager der tschechischen Bourgeoisie in Mähren in den Jahren 1864—1867. In dieser Zeit kam es nach der Erneuerung der Konstitution in Osterreich zur Wiederbelebung der nationalen Bewegung und seit dem Jahre 1863 spaltete sich das Lager der tschechischen Bourgeoisie in Böhmen auf Jungtschechen, die eine liberale Politik vertraten und auf die konservativen Altschechen.

In Mähren blieb die Position der Altschechen infolge des allgemeinen ökonomischen Rückstandes des Landes unerschüttert und nach der bisherigen Literatur kam es zu den ersten Versuchen um die Gründung einer liberalen jungtschechischen Richtung erst im Jahre 1872. Der Verfasser beweist, dass diese Ansicht nicht der Wahrheit entspricht und dass auch in Mähren schon in den Jahren 1864—1867 die ersten Schritte zur Gründung der tschechischen liberalen Partei unternommen wurden.

Er zeigt daraufhin, dass zu den Jungtschechen die Abgeordneten des Landtages Rožehnal und Izák nahestanden, namentlich befasst er sich aber mit der Tätigkeit der Gruppe von

Brünner Journalisten und nationaler Erwecker V. Foustka, F. J. Kubiček, M. Kříž und F. Průdek. Diese Gruppe, die zu dieser Zeit einen bedeutenden Einfluss auf das Blatt der mährischen Burgeoisie Moravská Orlice ausübte, gruppierte sich um die satirische Zeitschrift Vosa. Eindeutig setzte sie sich für den polnischen Aufstand ein, kämpfte gegen den mährischen Klerikalismus und gegen den Einfluss der kirchlichen Hierarchie und des Adels auf die Entwicklung der mährischen Politik. Im Jahre 1865 war sie im Begriff eine eigene Zeitschrift „Svatopluk“ herauszugeben.

Die konservative Partei likvidierte die Tätigkeit dieser jungtschechischen Gruppe mit schmutzigen Mitteln. Zum letztenmal traten die mährischen Liberalen in den Wahlen vom Jahre 1867 auf, aber erfolglos. Damit endete ihre Tätigkeit; Kubiček starb schon im Jahre 1865 und im Jahre 1867 starb Kříž; Foustka übersiedelte im Jahre 1870 nach Prag, Průdek reiste im Jahre 1867 nach Russland.

Der Verfasser zeigt daraufhin, dass der Versuch um die Gründung der jungtschechischen Richtung zu dieser Zeit erfolglos sein musste, denn in Mähren hatten die Jungtschechen keine Klassenstütze. Die Jungtschechen boten kein Programm, das eine Anziehungskraft für die breiten Schichten hätte und ausserdem kämpften sie mit dem Mangel an finanziellen Mitteln. Aus diesen Gründen hinterliess die Tätigkeit der Brünner Gruppe in dem mährischen nationalen Leben keine dauernden Spuren und die Jungtschechen aus dem Jahre 1872 knüpften darauf nicht an. Durch ihre literarische Tätigkeit und durch ihre politische Wirkung gingen jedoch ihre Anhänger in die Geschichte des Kampfes gegen den mährischen Konservatismus und Klerikalismus ein.

Übersetzt von E. Uhrová